

ОЛЬВІЯ ПОНТІЙСЬКА

Археологічні розкопки понтійської Ольвії тривають більше ста років лише з двома перервами на 1915—1923 та 1941—1945 роки. За час, що минув, тут здійснено важливі наукові відкриття. Вони створили сучасне уявлення про це античне місто, збагатили музейні колекції країни цінними археологічними знахідками. Тривалі дослідження дозволили реконструювати історичні події, що відбувалися у Північно-Західному Причорномор'ї у давнину, дізнатися як жили мешканці цього давньогрецького міста, яким богам вони вклонялися, з ким і якими товарами торгували. Ольвія не перестає дивувати дослідників і щороку дарує не лише нові знахідки, а й змушує замислитися над багатьма питаннями щоденного життя представників античної цивілізації, які мешкали у варварському оточенні.

Останні тридцять років стали знаковими в археологічному й аналітичному вивченні Ольвії, яке проводить Інститут археології НАН України. За цей час здійснено важливі розробки низки проблемних питань історичного розвитку, вивчення історичної топографії пам'ятки, як самого міста, так і міського

Загальний вигляд з півночі на Ольвію.
Аерофотозйомка
О. Кремка

*Загальний вигляд на південну частину Ольвії.
Аерофотозйомка
О. Кремка*

некрополя, культури і релігії стародавнього населення міста і Чорноморського регіону загалом.

Перш за все, з'явилося нове розуміння послідовності грецької колонізації регіону. На рубежі VI—VII ст. до н. е. біля впадіння ріки Гіпаніс (Нижній Буг) у Борисфен (Дніпро) було засновано Ольвію. Від самого початку свого існування вона стала політичним, культурним і релігійним центром нової автономної держави — Ольвійського полісу. Її територія охоплювала значну прибережну зону Бузького, Буго-Дніпровського, Березанського лиманів, Кінбурнського та Тендрівського півостровів та сягала аж до правобережжя Дністровського лиману. У цей самий час почала формуватися сільська округа (хора) Ольвії. Виокремлено два етапи її просторового розвитку. До першої половини VI ст. до н. е. виникли поселення і в південній частині, вздовж берегів лиманів, у другій половині цього століття поселення охопили північну частину, аж до межі сучасного Миколаєва.

Систематичні щорічні розкопки Ольвії дозволили отримати нові дані й стосовно першого століття існування міста — послідовності освоєння міської території та її домобудівництва. Найраніші споруди представлено частково заглибленими житлами

прямокутної, рідше — круглої форми, які зафіксовані вже для першої половини VI ст. до н. е. Було відкрито майстерні із залишками бронзоливарного виробництва; простежено початок містобудівельної регламентації у житловій забудові — зведення будинків із сирцевої цегли вже в кінці цього століття. В Ольвії вдалося підтвердити послідовну організацію міського простору із усіма необхідними містобудівельними елементами — міським квартальним плануванням, громадськими центрами, оборонними спорудами.

Відкриттям слід вважати встановлення наявності регулярного міського планування. Це поки що єдиний археологічно доведений факт регулярного міського планування у досліджених античних містах Чорноморського регіону. На кінець VI ст. до н. е. всі заглиблені споруди були засипані, після чого було прокладено повздовжню вулицю, шириною до 5 м, від якої на однакових відстанях розходилися попереківі вулиці. В центрі міста від житлової забудови вивільнено значну площу, на якій влаштовано громадський центр — агору. На цей час в Ольвії вже існувала культова ділянка (Західний теменос), на якій вшановувалися Аполлон Ієтр та Мати Богів. У південній частині міста було відкрито ще одну культову ді-

Житлова споруда другої чверті VI ст. до н. е. Фото А. Буйських

Ремісничка майстерня VI ст. до н. е. Фото А. Буйських

Житловий будинок кінця VI — початку V ст. до н. е. Фото А. Буйських

Аттичний килик з присвятою Афродіті. Фото А. Буйських

Аттична плитка з зображенням гетери присвячена Афродіті. Фото А. Буйських

Виноробня I ст. н. е. Фото В. Кранівіної

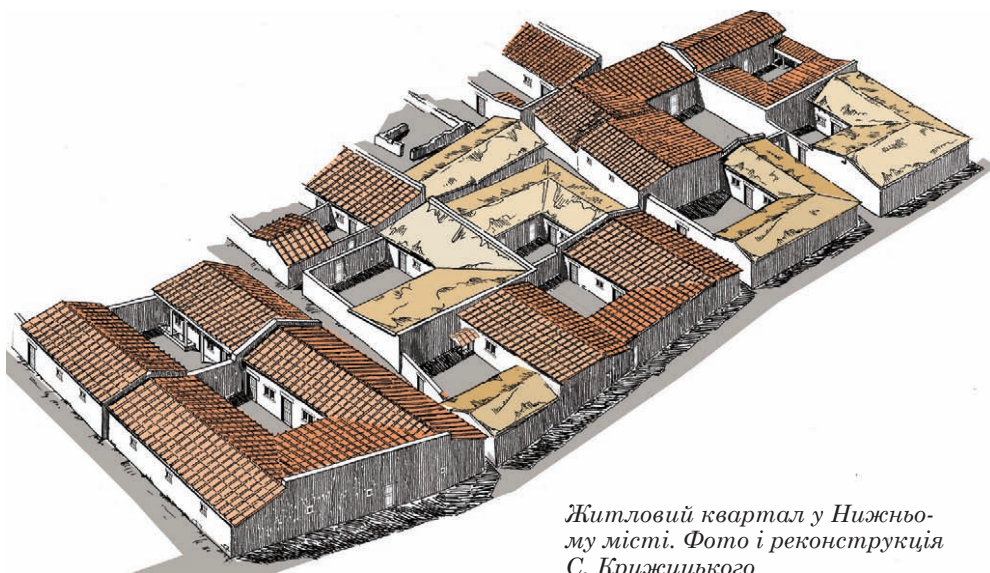
лянку (Південний теменос) із культовими спорудами, присвяченими Афродіті. Північна частина агори була вивільнена для здійснення культових функцій, на ній близько середини V ст. до н. е. було влаштовано теменос із культовими спорудами для вшанування Аполлона Дельфінія. Ольвія — єдине античне місто у Чорноморському регіоні з трьома культовими ділянками.

Встановлено також наявність штучних фортифікаційних споруд у вигляді ровів та земляних валів або дерев'яних палісадів, які було зведено наприкінці VI ст. до н. е. у найуразливіших місцях поселення, на півночі та на заході. Ця фортифікаційна система є найранішою для регіону Північно-Західного Причорномор'я. Це відкриття дозволило передивитися значення поселенської структури, яку оперізував цей рів, так званого передмістя, та поставити питання про його роль у просторовому розвитку Ольвії як її безпосередньої складової.

Було завершено археологічне вивчення житлового кварталу елліністичного часу у північній частині Нижнього міста Ольвії, розпочатого ще в середині 1980-х років.

Тут відкрито декілька десятків житлових будинків із внутрішніми подвір'ями, декількома приміщеннями навколо двору та підвалами. Завершилися успіхом багаторічні пошуки оборонного муру у північній частині Нижнього міста — тут відкрито фундамент оборонного муру ранньоелліністичної доби.

Житловий квартал у Нижньому місті припи-

Житловий квартал у Нижньому місті. Фото і реконструкція С. Крижицького

нив існування перед навалом гетів під проводом Бурєбісти у середині I ст. до н. е. Отримано нові дані про відродження Ольвії наприкінці I ст. до н. е. та про стан міста у I ст. н. е. Через зміни клімату почалося культивування винограду, а в Ольвії — виробництво вина на продаж. Про це свідчить початок виробництва тарних амфор та поява в місті нових виробничих комплексів — виноробень.

Виявлено нові елементи фортифікації часів перебування у II — середині III ст. н. е. римського гарнізону — в'їзні ворота на римську

Римський військовий диплом. Фото В. Крапівіної

*Розкопки в Ольвії
тривають. Фото
М. Бринцева*

цитадель, прясло оборонного муру, башту, а також громадські споруди гарнізону, зокрема преторій та принципію. Численні артефакти, зокрема, військовий диплом, підтверджують наявність в Ольвії римського гарнізону. Важливе відкриття вдалося здійснити й стосовно найпізнішого періоду існування Ольвії. Доведено, що життя тут продовжувалося до початку V ст. н. е., найпізніший період слід пов'язувати вже не з античним містом, як вважалося до цього, а з варварською культурною спільнотою або носіями черняхівської культури, які прийшли на руїни Ольвії після готської навали.

Постійно діюча археологічна експедиція в Ольвії є невичерпним джерелом натхнення для оволодіння професією археолога.

*Алла БУЙСЬКИХ
член-кореспондент НАН України,
Інститут археології НАН України*